

Öntöző-gazdálkodás az Alföldön

A HAZAI VIZGAZDÁLKODÁSNAK olyan irányú tevékenysége, hogy e célból létesült közüzem kifejezetten mezőgazdasági termények öntözése céljából, tehát mezőgazdasági fölhaszná-
lásra szállítson vizet egy bizonyos területre, csak a legutóbbi esz-
tendőik eredménye. Eddig az alföldi gazda, még inkább a zöldség-
kertész csak esetlegesen jutott öntöző (elárasztó) vízhez, ha a gaz-
dasága mentén folyó csatornák vagy élővizek éppen elegendő nyá-
ri vízbőséggel rendelkeztek. Ezt mutatja az alföldi öntöző-gazdasá-
gok helyrajzi elhelyezkedése is. Az öntöző-gazdaságok leginkább
Hódmezővásárhely, Csongrád, Szentes és Szegvár határában léte-
sültek az ármentesítő csatornák partjain, ezenkívül Szeged határá-
ban és Békésben a Tisza, Kőrösök és ezek csatornáinak mentén.
Legnagyobb részben kisüzemek, amelyek konyhakerti növényeknek
szántóföldi termelésére rendezkedtek be, bolgárok és „magyar bol-
gárok”; rendszerint először csak kisbérlek, később egy-egy darab
vízparti föld birtokosai. Szorgalmas, törekvő kisemberek, akik bol-
gárkerékkel, járgányos szivattyúval, esetleg motoros erővel húzat-
ják föl a vizet a csatornákból és maguk-készítette kis föld-vezetéke-
ken viszik szét a földjükön, hogy az Alföld száraz nyarában minden
terményükhöz eljusson az éltető nedvesség. Óriási haszonbéréket
fizetnek a földért, de szorgalmuk és ügyességük betermi a bérössz-
zeget és még jó jövedelemhez is juttatja őket; így tudnak aztán
idővel néhány hold saját birtokot vásárolni. Amelyiknek már húsz-
huszonöt melegágyi üvegtáblája is van, az már kistőkés és a pri-
mőr-piacra termelő jelentős vállalkozó, akinek pedig vagy 100 ilyen
ablakja van, az már nagyvállalkozó, tekintélyes tőkés.

Természetesen több nagyüzem is foglalkozik az Alföldön rend-
szeres öntöző-gazdálkodással, különböző műszaki berendezéssel. Ér-
dekes és talán egyedülálló ezek közül a derekegyházi módszer, ahol
a csatornán úszó motoros ladik permetezi szét jobbra-balra a vizet
a csatornával szomszédos táblákra. A legtöbb nagyobb gazdaság
esőző-permetező rendszerrel öntöz kisebb vagy nagyobb táblákat,
ezenkívül elárasztással is az arra alkalmas területeket. Külön em-
lítjük meg a gr. Széchenyi-féle pósteleki uradalmat (Békés megye),
ahol az Alföldnek talán legrégebbi mezőgazdasági öntözőműve talál-
ható, ma is kifogástalanul üzemképes állapotban. A régi öntözőmű

mellett ugyanitt újabban létesült modern öntöző-berendezés is található, árokvezetéses szivornyás rendszerrel.

Mindezek, amint mondtuk, alkalomszerűen keletkeztek, vagyis ahol elegendő víz biztosítottnak látszott, ott indult meg egy kisebb-nagyobb öntöző-üzem. Az 1937 évi XX. t. c., az u. n. öntözési törvény, tehát a legújabb idők törvényalkotása, megfordítja azonban a sorrendet és arról gondoskodik, hogy vizet szállítson azokra a földterületekre, amelyeknek az öntözésre a legnagyobb szükségük van. Tehát most már nem az öntöző-gazdaság teletpszik a vizek partjára, hanem az éltető víz közeledik a legszomszjasabb alföldi, sokszor szikes földekhez.

Rendszeres öntöző-gazdálkodás másképp el sem képzelhető. Hiszen a főntebb említett kis öntöző-gazdaságok aszályos nyarakon nem egyszer maradtak víz nélkül. Ilyenkor a Kórogy, a Kurca, a Dongér, s a többi Csongrád- és békésmegyei csatornák kiszáradt partján búsan üldögéltek a „bolgárok“, mert nem tudták öntözni a veteményeiket. Az ártézi társulatok pedig nem szívesen tárolnak vizet a csatornáikban, mert a csatornáknak nyáron lehetőleg szárazon kell állaniok. A víz tárolása a csatornáknak állítólag rongálja a csatornát és ezzel a társulatnak kárt okoz. Ezért az ilyen csatornaparti öntözőgazdálkodás bizonytalan alapokon nyugszik.

Az Öntözésügyi Hivatal a fenti törvény alapján megkezdvén működését, az Alföld mezőgazdasági vízellátásához — aszályos időkre — legalkalmasabbnak kezdetben a Tarac völgyében történő víztárolást tartotta. A felső Tisza vidékén végzett munkák során a Tarac völgyében hatalmas duzzasztó-művek segítségével kívánták a tavaszi bő vizeket fölfogni, hogy ezeket azután a nyári szárazság idején a Tisza útján az Alföld vízellátására leeresszék. A Tisza ugyanis nyári időben nem hordoz annyi vizet, mint amennyi az öntöző csatornák ellátásához szükséges s ezért szárazság esetén szükség van tavaszi tárolt víznek a lebecsátására. Időközben, amíg a taracvölgyi tárolás műszaki előmunkálatai folytak, s a szükséges műszaki méréseket, talajvizsgálatokat stb. végezték, megtörtént az Észak-erdélyi részek örvendetes visszacsatolása. Ezzel hazánkhoz tért vissza a Visó völgye is. A szakértők azonnal észrevették, hogy a Visó völgye még sokkal alkalmasabb a víz tárolására, mint a Tarac-völgy és így most ez a megoldási mód nyomul előtérbe.

A Visó medrébe a tervek szerint víztároló medence épül, amely ben 383 millió m³ víz tárolható. Ez a vízmennyiség szükséges a Tisza, Kőrös és Berettyó folyók között elterülő mintegy negyvenezer k. hold tervbevett öntözésére még a legszárazabb esztendőekben is. Ha azonban olyan tárolót építenek, amelynek térfogata jóval nagyobb mennyiségű víz befogadására alkalmas, mint amilyenre az öntözésnek van szüksége, akkor tekintélyes vízierő kihasználására is nyílik alkalom. A közös tároló medence pedig úgy az öntözési, mint pedig a vízierő termelési költségeit csökkenti. — A geológiai vizsgálatok alapján a Visó-völgy elzárására 90 méter magas völgyzárógát volna szükséges, amelynek legalkalmasabb helye a vasúti alagút közelében levő szorulatban mutatkozik. Ilyen megoldás mellett a tárolható víz mennyisége mintegy 780 millió m³-re tehető.

Az Öntözésügyi Hivatal tehát régen megoldásra váró problémákat hoz fölszínre és ugyancsak régen érzett hiányokat pótol. — Hazánk korábbi vízgazdálkodási, vízszabályozási, bel és ármentesítési életében az első világháború előtt a kultúrmérnökségek játszottak előkelő szerepet. Ez a nagymultú magyar intézmény, néhai *Kvassay Jenő* kitűnő alkotása, azonban az idők folyamán annyira elbürokratizálódott, hogy nagyobbarányú műszaki és vízügyi problémák megvalósítására mai helyzetében, összeállításában és munkatempójában már egyáltalán nem alkalmas. Kitűnően megalkotott és lényegében még ma is helytálló vízjogi törvényünk, az 1885. XXIII. t. c. jelentős feladatokat rótt a kultúrmérnökségekre. Ma azonban ezek a kultúrmérnöki hivatalok, mint a közigazgatásági hatóságok vízügyi szakértői, úgyszólván teljesen adminisztratív irodákká lettek és nagyobb szabású műszaki feladatokat nem láthatnak el. Ezért volt szükség új, mozgékony és anyagilag is kellőképpen alátámasztott, a már vázolt nagy feladatok megoldására alkalmas szervnek, az öntözésügyi hivatalnak felállítására. Az eredetileg e célokra megállapított nyolcvanmillió pengős hitelkeret ma már kétségkívül szűknek bizonyul.

Bizonyos, hogy az öntözésügyi törvény az 1934—36-os aszályos esztendőök hatása alatt született meg. Ám amikor a törvény életbe lépett, már megindult a csapadék-bő esztendőök periódusa, ami látszólag nem igazolta a nagyarányú berendezések hatalmas költségeit. De csak látszólag, mert az Alföld klímájának és termelési viszonyainak alapos ismerői a csapadék-bő esztendőök alatt is állandóan hangoztatták, hogy az *Alföldön elsősorban mégiscsak az aszály ellen kell védekeznünk!*

Figyelembe kell vennünk az Alföld vízgazdálkodási problémájának áttekintésénél, hogy Alföldünkön száz esztendőből 70—80 esztendőben kevés a csapadék. A trianoni Magyarország határai között mindössze három olyan vármegyénk volt, amelyek területén az évi csapadék mennyisége tíz esztendő átlagában elérte az okszerű mezőgazdasági termeléshez szükséges évi 800 millimétert. Alföldünkön általában évi 300—500 milliméter között ingadozik az évi csapadék mennyisége és az is igen kedvezőtlen elosztásban, mert több mint a fele a téli és koratavaszi csapadéokra esik. Ez is bizonyítja, mennyire szükséges volt Alföldünkön az Öntözésügyi Hivatal nagyarányú munkájának megindítása és kétségtelen, hogy az már eddig is jelentékeny eredményeket hozott.

A tiszántúli főcsatorna nagyobb szakaszán már megnyílt. A békésszentandrás duzzasztómű elkészült, sőt a csatorna Békés és Csongrád között már hajózható. A főcsatorna 37 méter széles, tehát olyan jelentékeny vízmennyiséget hordoz magában, hogy ezer tonnáig terjedő hajók közlekedhetnek rajta. A főcsatorna percenként 60 köbméter vizet szállít, tehát annyit, mint a Tisza Szolnokonál alacsonyabb vízállás mellett. Az Alföld mezőgazdaságát elsősorban az érdekli, hogy a csatorna következtében milyen arányban tudunk az Alföldön öntözéses gazdálkodásra berendezkedni. A közvéleményben egészen téves és hihetetlenül túlzott hiedelmek vannak erre vonatkozóan elterjedve. Ujságcikkekben olyasmit is ol-

vashattunk, hogy az „egész“ Alföldet öntözhetővé fogják tenni. Ilyesmíró természetesen szó sincsen, csak bizonyos elhatárolt terület lehet az, amit a vízművek kiépítése után öntözőgazdálkodásra berendezhetünk. Az Öntözésügyi Hivatal legutóbbi szép kiadványa már be is mutatja az első öntözési gazdaságok munkáját és termelési eredményeit. Számolnunk kell természetesen mindig azazal, hogy a főcsatorna és mellékcsatornáinak víz-szállítási képessége természetszerűen korlátozott és még inkább korlátozva van az a vízmennyiség, amelyet át is adhat a mezőgazdaságnak. Arra kell törekednünk, hogy ezt minél kiterjedtebb területen megvalósíthassuk, mert az Alföld mezőgazdaságának jövője és különösen a szikesek öntözési javításának problémája függ az öntözőgazdálkodás megvalósításától. Ahol pedig a talaj mezőgazdaságilag nem hasznosítható, ott halastavak létesülnek, ugyancsak a csatorna-víz felhasználásával.

A vízmennyiség, amit az Öntözésügyi Hivatal ezidőszerint a mezőgazdaság részére biztosítani tud, úgyszólván kizárólag a rizstermelés céljait szolgálja. A Tiszántúl nagy pusztáján, a Hortobágyon a rizstermelés szélesebb körű bevezetése új korszak megindulását jelenti. Egyelőre az Öntözésügyi Hivatal elegendő vizet tud a rizstermelés céljára átengedni, mert az elmúlt csapadékos esztendőök alatt a gazdák nem nagyon keresték a vizet és nem mutatkozott nagyobb érdeklődés a vízgazdálkodás és öntözés iránt. Viszont a rizstermelés egyre jobban fejlődött és most is állandóan fokozódó érdeklődés mutatkozik iránta. Ez részben a jelenlegi háborús helyzetnek tudható be. Egyelőre tehát más hasznos felhasználása a víznek nem is kínálkozik, mint a rizstermelés. Kétségtelen azonban, hogy idővel a rizstermelés fokozásának határt kell szabni, mert a rizs vízigénye tízszerese annak, amit a többi gazdasági növények igényelnek. Márpedig a tiszántúli vízmű 20.000 k. hold vízellátására épült, rizsből azonban csak 2000 holdat lehetne vele öntözni. A nagyobb kiterjedésű rizstelepek egyébként a malária-veszélyt is jelentékenyen fokozzák. Ez ellen újabban Portugáliában az időszaki elárasztás rendszerére térnek át, ami az eddigi tapasztalatok szerint a rizstermést nem befolyásolja hátrányosan, a malária-veszélyt viszont csökkenti. A hortobágyi szépen fejlődő rizstermelésnek tehát a rendelkezésre bocsátható víz mennyisége fog határt szabni.

Az Alföld öntözőgazdálkodásának lehetőségei sorában még két jelentős alföldi csatornarendszert kell szemügyre vennünk. Az egyik a tervbevett Duna-Tiszacsatorna, a másik a sokat emlegetett, sok szenvedélyes vitát kiváltott pestvármegyei Átokcsatorna.

Az elsőről, a Duna-Tisza csatornáról mezőgazdasági, tehát elsősorban öntözési vonatkozásban ma még alig szólhatunk. Egyelőre az a helyzet, hogy a csatorna vonalának vezetésére fölmerült nem kevesebb, mint tizenegy terv közül most már az Újkécske—Soroksár-i vonal véglegesnek tekinthető. A nyomvonal kitűzése már munkába is vétetett. Ezzel kapcsolatosan folyik a talaj geológiai vizsgálata. Nagyon fontos ugyanis, hogy a kitűzött nyomvonalon milyen szerkezetűek és összetételűek a talajok, milyen a struktu-

rájuk, van-e az altalajban vízfogó réteg, vagy esetleg vízáteresztő-e az, a talaj egyes rétegeinek milyen a mélysége stb. Mindez nagyon fontos a szükséges vízmennyiség szempontjából. Tudnunk kell, nem emészt-e a talaj túl sok vizet el, stb. Ezek tehát még mind feltáráásra váró kérdések. Kétségtelen, hogy a Duna-Tisza csatorna elsősorban hajózási célokat fog szolgálni. Csak akkor, ha a csatorna végleges tervei elkészülnek és a kellő vízmennyiség biztosítva lesz, fogjuk tudni, vajjon tud-e a csatorna annyi vizet szolgáltatni, illetve a hajózás érdekei mellett tud-e annyi vizet nélkülözni, hogy öntözési célra a mezőgazdaságnak is adhasson át belőle. E tekintetben tehát a Duna-Tisza csatornával kapcsolatosan még konkrétumokról nem lehet szó. Annyi kétségtelen, hogy a mezőgazdasági termelést a csatorna csak mintegy 20—25 km-es sávban tudja előnyösen szolgálni, mert távolabbi területeknek az öntöző-gazdálkodásba való bevonása már olyan sok csatorna-építési munkát és annyi földterület igénybevételeét jelentené, hogy erről egyelőre szó sem lehet.

A dunavölgyi u. n. Átokcsatorna vidékén egészen más a helyzet. Ma már a Csatorna-társulat vezetősége is belátja, hogy ez a csatorna mai formájában a mezőgazdaságnak több kárt tett, mint hasznot. Arról szó sincsen, hogy újabb szántóföldi területeket nyert volna vele a Kiskúnság; a vízjárta, gazdag füvet termő szikilegelőket kiszáritotta és kopár sivataggá változtatta, a nádasokat, amelyek a szegény népek második aratást nyújtottak, teljesen eltüntette az egész vidékről. Emellett súlyos ártéri illetekkel terhelte meg a Kiskúnság gazdáit. — Valóban sajátságos csatorna ez; zsilipek, duzzasztók nélkül! — A Csatorna-társulat nevébe fölvette ugyan az öntözést is, mint egyik tevékenységi célját, a gyakorlatban azonban ily feladatot nem teljesít.

A legutóbbi időkben a *Dunavölgyi csatorna-társulat* egyesült két kisebb szomszédos ármentesítő társulattal, ami kétségkívül előnyös megoldás Pestvármegye nyugati felének vízrendezése szempontjából. Az egyesült új társulat most már rövidesen az öntözőgazdaságok vízellátására is gondolhat, amit az fog lehetővé tenni, hogy már is épülőben van az Átokcsatorna két övcsatornája, az északi és déli övcsatornák. Ezek közül először az északi fog elkészülni. Ezeknek az övcsatornáknak különös jelentőségük abban áll, hogy ezek segítségével élő Dunavizet kaphat a mezőgazdaság. A széksós csatornavíz ugyanis öntözésre nem alkalmas.

A Kiskúnság, a Dunavölgye vízgazdálkodása egy nagy és eddig még teljesen nyitott kérdést is hivatva lesz megoldani. A Duna-Tisza-közén mintegy kétszázezer holdra tehető szódás szikterület van, aminek javítása eddig még semmiképpen sem sikerült. Az öntözőgazdálkodás bevezetése, esetleg halastavak létesítése, talán ezeknek a szódás szikterületeknek nagy problémáját is közelebb viszi a megoldáshoz.

Az öntöző-gazdálkodás elterjedése az Alföldön tehát új és jelentős állomása a magyar mezőgazdaság fejlődésének, ha nem is olyan mértékben, amiként azt a fölületesen tájékozott nagyközönség elképzeli.